

U 1. razred idu glagoli koji prezent tvore nastavcima -im, -iš... Karakteristični su po tome što im ispred -ati dolaze nepčani suglasnici č, ž, j i skupine št i žd. Ako dakle glagoli V. vrste ne završavaju na -čati, -žati, -jati, -štati i -ždati, odmah se zna da ne idu u 1. razred. Ali kako ima i drugih glagola s tim završecima koji prezent ne tvore nastavcima -im, -iš..., potrebno je dati popis glagola ovoga razreda. Budući da je kategorija neplodna, ima ih ograničen broj i popis neće zadavati većih teškoća. Upravo je zbog toga potrebno da je ovaj razred prvi.

U 2. razred idu glagoli na -ati koji prezent tvore nastavcima -em, -eš... I tih je glagola ograničen broj i potrebno ih je dati u popisu. To je više glagola na -rati, -jati, -ljati, -njati, i nekoliko na -šati, -bati, i -vati.

Glagoli kljùvati, pljùvati, dāvati, udāvati, njihove složenice i iterativi sa -znāvati tvore prezentsku osnovu tako da -va- zamjenjuju sa -j-.

U 3. razred idu glagoli na -ati koji imaju prezent s nastavcima -jem, -ješ, a u 4. sa -am, -aš... Koji glagoli idu u 3. razred, a koji u 4., nije još istraženo. Jedino se sa sigurnošću može reći da u 3. r. idu glagoli kojima prezentska osnova završava suglasnicima koji sudjeluju u jotaciji, ali da među njima nema glagola sa završnim l, n, v.

Ima nekoliko glagola koji mogu ići u oba razreda, tj. imati prezent nastavcima -jem i -am, ali im je broj ograničen i mogu se dati u popisu.

Na taj smo način polazeći od jednoga podatka, infinitiva, dobili 16 skupina, a ni u jednoj potpunoj tipologiji ne može ih biti manje, po kojima se može odrediti svaki glagolski oblik, a uz to smo u glavnini uspjeli sačuvati i tradicionalnu podjelu, što je također znatan dobitak.

W. Browne u navedenom je predavanju rekao da od dobre klasifikacije očekujemo:

- a) da bude općeprihvaćena,
- b) da čini cjelinu s ostalim dijelovima gramatike (načelo integriranosti),
- c) da proglašava što manje glagola nepravilnim,
- d) da se lako pamti,
- e) da bude upotrebljiva u nastavi u pismenom i usmenom obliku.

Ja bih dodao još jedan:

- f) da bez posebno opravdana razloga ne napušta tradicionalnu podjelu.
- Mislim da predložena podjela zadovoljava sve ove uvjete.

S a ž e t a k

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb, UDK 801.25:808.62—55, izlaganje na IX. kongresu jugoslavenskih slavista, primljeno za tisak 25. 10. 1979.

ON THE DIVISION OF VERBS IN GROUPS

Owing to a wide morphological differentiation of Croatian verbs it is necessary to divide them into several groups. The author discusses the divisions suggested so far and concludes that the most adequate solution is to retain the existing six-group division according to the infinitival with certain modifications.

PITANJA I ODGOVORI

I JEZIKOVU JEZIKU PRIGOVARAJU

I. O jeziku u Jeziku općenito

Kad je riječ o jeziku u Jeziku, onda se pretpostavlja da je on bez pogreške. S jedne strane u njemu surađuju vrhunski stručnjaci pa tko će biti bez pogreške ako neće oni, a s druge strane suradnici često prigovaraju jeziku drugih pa se opet može pretpostaviti da oni pišu tako da im se ne može prigovoriti ni u čemu.

Međutim, stvarnost je ipak nešto drugačija. U Jeziku ne pišu samo vrhunski stručnjaci. A i da pišu, ni oni ne znaju sve, a koliko i znaju ili bi mogli znati, nemaju vremena da misle na sve i da sve provjeravaju. Ritmu današnjega života ne mogu ni oni izbjeći. Jedno od davnih i drevnih pravila dobrog pisanja traži da rukopis odleži dva mjeseca u ladicu i da se nakon toga uzme i ponovno pročita. Tko se danas može držati toga pravila? (Često dođe rok da Jezik mora u tisak, a rukopisa za trideset i dvije strane nema. A događa se da tek prijelom pokaže da nedostaju dvije, četiri stranice!)

S druge strane Jezik ima veoma različite suradnike, pa i početnike. Drugi mnogo znaju, imaju mnogo reći pa ne mare za pojedinosti, treći imaju sasvim osebujne poglede na jezični izbor, četvrti, prvcstveno neslavisti, previše žive sa stranim jezikom pa katkada i ne primjećuju da što hrvatski treba drugačije reći.

Svjesni smo da unatoč tomu treba težiti da jezik našega časopisa bude uzoran, dakako prema stilu kojemu pripada, a to znači znanstveno-stručnom i stručno-popularnom. Ne smijemo zaboraviti da se u Jeziku piše o jeziku, da je to stručni jezik (metajezik »nadjezik« reklo bi se najstručnije) i da ne može biti onako svjež i bez stručnih naziva kao što je npr. književnoumjetnički.

U kompromisu između svih tih silnica ne tražimo i ne želimo da svi pišu po istom uzorku; zadovoljavamo se samo da nema očitih pogrešaka i da je jezik suradnika u skladu s osnovnim zahtjevima hrvatskoga književnog jezika.

Čak ne možemo postaviti ni cilj da u Jeziku ne smije biti pogreške jer tada uopće ne bismo mogli izlaziti ili ne bismo u opisanim prilikama. Već u 16. stoljeću napisao je naš humanist Antun Vrančić:

»U svim se područjima znanja — kako su nam otkrili učeni ljudi — postupno i preko grešaka stiže do savršenstva i nitko se od smrtnika savršen ne rađa i ne uzdiže odmah do vrha.«

A za one na vrhu stara latinska izreka veli:

Quandoque bonus dormitat Homerus

(Katkad i dobri dremne Homer), a naš je to Ivan Mažuranić u Smrti Smail-age Čengijića lijepo pjesnički izrekao:

Al' i dobra u junaka

dremne katkad ruka hrabra.

Harač (524. i 525. stih)

No valja odmah naglasiti da jezična kultura i nije u tome da se ne griješi, nego da se uvijek teži za najboljim izrazom. Ako tko pokaže da od mogućih izbora nismo učinili najbolji, valja to priznati.

II. Pismo prvog čitatelja

Prvo pismo u kojemu se prigovara jeziku u Jeziku od čitatelja je I. V. iz Zagreba. On je u prikazu jednoga rječnika našao više riječi »za koje se ne mogu oteti dojmu da to nisu hrvatske riječi«.

Najprije prigovara upotrebi riječi *pored*, ali kako je tu potreban opširniji odgovor, ne toliko zbog prigovora, nego zbog problema, o njemu ćemo objaviti poseban članak.

Ostali su prigovori u istom pismu manje značajni i na njih bismo mogli odgovoriti poštom, ali kako smo odlučili javno odgovoriti na sve, nećemo ni jedan zanemariti.

Čitatelj navodi u nizu riječi *osnovno-namjerno-pregledno-čitav-vrednota* pa kaže:

»Zar nije bolje: *temelj* ili *podloga*, *hotimično-razgledno-cijeli*, *sav* ili *puni* u smislu puni sat, a ne čitav sat i na kraju riječ koja se postupno uvodi, a možda bi se moglo

kazati: obogatio je Rječnik jednom vrijednošću.»

1. Osnovno-temelj-podloga

Kao opreku riječi *osnovno* čitatelj navodi *temelj* i *podloga*. Kako riječ *osnovno* može biti prilog ili pridjev, a *temelj* i *podloga* su imenice i nisu jednostavna zamjena, morao sam primjere pronaći u kontekstu da bi se jasno vidjelo u čemu je zapravo problem.

Autor piše: »... zbog Jurančićeva osnovnog gledanja na književni jezik ...« pa je očito da tu ne bi bilo dobro »temeljnoga gledanja«, još manje »podložnog gledanja«.

Na drugom mjestu autor piše: »U njemu se korisnik može uputiti u više osnovnih pitanja našega jezika ...« Tu bi zamjena sa *temeljnih* već bila prihvatljiva, ali semantički to ne bi bilo potpuno isto. *Osnova* je dobra naša riječ, a tako i *temelj*, iako je grčkoga podrijetla, ali temelj ima uže, konkretnije značenje. Nema dakle razloga da ovdje osnovni zamijenimo sa *temeljni*, a pogotovu da to čini uredništvo kad je autor napisao *osnovni*. I sam autor upotrebljava riječ *temelj* kad mu treba konkretnija poredba: »*Jurančić je udario temelje i pokazao put!*«

Dakako da bi bilo zanimljivo kad bi se dokraj objasnila raspodjela bliskoznačnica *osnova-temelj-podloga*, ali bi za to trebao poseban članak i možda koji manje zaposlen suradnik.

2. Namjerno-hotimično

Čitatelj smatra da bi *namjerno* trebalo zamijeniti sa *hotimično*. Autor piše: »Svako namjerno ili nehotično predviđanje stvarnih razlika u najmanju ruku dovodi u zablunu.« Mogao je napisati »namjerno ili ne-namjerno« ili »hotimično ili nehotimično«, ali to ne bi bilo isto. *Hotimičan* i *namjeran* jesu sinonimi, ali s malom nijansom prema značenju osnovnih riječi pa nije sasvim svejedno koja se od njih odabere. Mislim da autoru ne možemo prigovarati zbog njegova izbora.

3. Pregledno — razgledno

Autor piše: »Pregledno su zatim dani govori štokavskog narječja«, »Opširna su pre-

gledna« (pravila), a čitatelj misli da bi tu trebalo *razgledno*.

Njemu se obična riječ čini neobičnom pa je želi zamijeniti riječju koja — prema našim rječnicima — i nije potvrđena. Autor na kraju piše »Razvidno je iz svega ...« pa je čitatelja možda to navelo da pomisli kako je mjesto *razvidno* bolje *razgledno* pa kasnije u prigovoru zaboravio što je zapravo mislio reći. Ja bih sam napisao: *Iz svega se vidi ...*, ali mislim da ni kao urednik ni kao lektor nemam pravo da ovakve posebnosti ispravljam onako kako bih ja rekao.

4. Čitav — cijeli — sav — pun

Autor piše: »Ovakav stav J. Jurančić provodi u čitavu Rječniku«, »U čitavu je djelu proveden jedinstven postupak tumačenja riječi ...«, a čitatelj misli da bi tu trebalo *cijeli* ili *sav*, ili možda *pun*.

Bez posebnoga je tumačenja jasno da pridjevu *pun* ovdje nije mjesto, *sav* očito ne bi bilo bolje, a teško je reći bi li bilo bolje i *cijeli*. Inače autor upotrebljava i riječ *cijeli*: »po cijelom poriječju rijeke Kupe«. Očito je da se bliskoznačnice *čitav — cijeli — sav* glavninom svojih značenja podudaraju i da se često mogu međusobno zamjenjivati, i da ta pojava neprestano izaziva pitanja — i teoretske i praktične naravi. U jeziku smo objavili već dva članka u kojima se o tome govori, u VI. i X. godištu, ima u njima dobrih upozorenja, ali čini se da to nije dovoljno. Dok se ne nađe netko tko će to temeljito riješiti, valjani sud o konkretnoj upotrebi teško je donijeti. No sam problem ipak nije velik jer on nije najvažnije nje naše jezične kulture.

5. Vrednota — vrijednost

Autor piše: »Ovaj podatak ... obogatio je jednom vrednotom«, a čitatelj misli da bi tu bolje bilo *vrijednošću*. (Govori se o podatku da je većini posuđenica označeno njihovo podrijetlo i dan njihov izvorni oblik.) Tu bi možda bolje bilo *vrijednošću*, ali nije pogrešno ni *vrednotom*. *Vrednota* se više upotrebljava u konkretnom značenju, a *vrijednost* u apstraktnom, ali su u apstraktnom značenju te dvije riječi istoznačnice i

mogu se zamjenjivati. Slažemo se da bi bilo korisno da jasno razgraniče svoja značenja. U praksi se to već pomalo zbiva pa bi bilo dobro da to tko i teoretski dobro razmotri. Problem nije hitan pa možemo čekati da se tko sam javi.

III. Pitanja veoma pažljivog čitatelja

V. K. svoje pismo počinje ovako:

»Čitam manje-više redovito sve što objavite na stranicama časopisa. Živim u Sarajevu, a pomalo se i sam zanimam jezičnom problematikom. Inače, pišem.

Što vam dakle imam reći?

Evo što.

Bune me raznolikosti (u brojevima 3—4 i 5, 1976—1977).

Navest ću nekoliko najizrazitijih primjera.«

Zatim nam postavlja dvanaest pitanja navodeći točno stranicu i redak, a pismo završava riječima:

»Eto, to je sve.

Želio bih da mi netko od vas iz Uredništva ukratko odgovori (i to samo načelno) kako bi se trebalo odnositi prema pojavama navedenim pod točkama: 1, 3, 8, 10, 12, tj. barem prema njima. Naravno, uvjeren sam da bi o njima trebalo pisati i analitičke tekstove u Jeziku.

Ne čudite se što ovdje spominjem samo manjkavosti časopisa koji uređujete. Htio bih, naime, da bude još bolji nego što jest. A dobar jest. O njegovoj potrebi da i ne govorim. Šteta je jedino što ga ne prodaju ovdašnje knjižare.«*

Pitanja ću sažeti na bitno i odgovoriti na svako posebno.

1. *Pismeni* — *pisani*

U prvom pitanju čitatelj nam pokazuje da pišemo:

pisani tekst
pismeno bilježenje
pismeni jezik
pismene potvrde
pismeni dokumenti

pa postavlja pitanje o odnosu *pismeni* — *pisani*.

Pridjev *pismeni* znači 'koji se odnosi na pismo' (u opreci sa *usmeni* 'koji se odnosi na usta'), a *pisani(i)* je glagolski pridjev trpni glagola pisati (u opreci sa *govoren*) i po tome su *pismeni* i *pisani(i)* bliskoznačnice koje se u pojedinim kontekstima mogu zamjenjivati, npr. *pismeni dokument*, *pisani dokument*, *pismeni tekst*, *pisani tekst*. Dakako, ima primjera u kojima nije svejedno koji se od ta dva pridjeva upotrijebi, pa katkada treba pripaziti.

U nedoumicu može dovesti i to što od *pismo* imamo dva pridjeva, opisni pridjev *pismen* s više značenja: 1. 'koji zna pisati (i čitati)', 2. 'koji zna dobro pisati', 3. 'koji je u skladu s pravilima o dobrom pisanju' (ostala nam značenja ovdje nisu potrebna) i odnosni pridjev *pismeni* 'koji se odnosi na pismo'. Kako se u tome ne snalaze ni mnogi lingvisti — npr. u Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika odnosni pridjev *pismeni* nema svoje natuknice, nego je obrađen pod *pismen* — valja upozoriti da *pismeni sastavak* može biti *pismen* i *nepismen*.

2. *Strana* — *stranica*

Čitatelj navodi četiri primjera u kojima je upotrijebljena riječ *strana* (kao dio knjige) pa kaže da bi po njegovu mišljenju tu trebala biti upotrijebljena riječ *stranica*.

Nekada se dokazivalo da *stranica* znači 'mala strana' i da *stranica* nije dobra riječ za dio knjige. Tako je npr. T. Maretić u Jezičnom savjetniku napisao:

»*stranica* je upravo riječ umanjena značenja, ne valja je dakle uzimati ondje, gdje nije ništa umanjeno, na pr. pročitao sam samo prvih dvadeset stranica; bolje: strana; nije potrebno ni u geometriji uzimati: stranica, nego: strana ili krak ...«

U Jezičnom savjetniku S. Pavešića i dr. piše: »*stranica* se više ne osjeća kao deminutiv od *strana*, nego se ta riječ osamostalila, te se kaže npr. 'Na istoj stranici knjige pi-

* Knjižare gotovo nigdje ne prodaju Jezik jer su administrativni propisi tako kruti, a zarada malena, pa i one knjižare odustaju koje bi ga željele prodavati. Zato stalno naglašavamo da je pretplata jedini način raspačavanja časopisa. Mnogi čitatelji teško to mogu shvatiti pa se zaborave pretplatiti ili pretplatu šalju s velikim zakašnjenjem.

še ... Sve tri stranice trokuta su jednake¹. U tom se značenju upotrebljava i imenica: strana.«

U pravu je noviji jezični savjetnik, a ako je možda u Jeziku češće *strana* nego *stranica*, to nije zato što bismo mi davali prednost riječi *strana*, nego što suradnici tako češće pišu, a mi ostavljamo kako je napisano.

3. Drugačiji — drukčiji

Čitatelj navodi pet primjera s pridjevom *drugačiji* i prilogom *drugačije* pa kaže:

I sâm sam prihvatio ovaj oblik. Ali nisam posve siguran je li izbor dobar. Što jezična povijest kaže o paru *drugačiji* — *drukčiji*?«

Taj je problem izazvao nekoliko blažih sporova za koje smo i mi malo krivi pa je dobro što je to pitanje postavljeno.

Kad se gleda strogo povijesno i sustavno, *drugačiji* je nešto stariji (prva je potvrda po AR iz 16. st.) i pravilniji, a *drukčiji* je mlađi (iz 18. st.) i nastao pogrešnim shvaćanjem sufiksa jednoga rijetkog pridjeva, ali je dovoljno proširen, a nepravilnost neznatna tako da se može reći da oba lika idu u književni jezik, kao što se i kaže u Jezičnom savjetniku S. Pavešića i dr.

Pridjev *drugačiji* ima jedan samoglasnik više i jedan suglasnički skup manje, a time se i za jedan slog razlikuje od pridjeva *drukčiji*, što pjesnicima može biti važno pa kad nema valjanog razloga, ne treba im ograničavati izbor. To dakako vrijedi i za priloge *drugačije* — *drukčije*.

A kad je već riječ o *drugačiji* i *drukčiji*, dodajmo da se u Jezičnom savjetniku S. Pavešića i dr. kaže da u književni jezik ide i *drugojačiji*. Recimo da ide, ali precizirajmo: nije im ravnopravan, jer se osjeća da je to arhaizam ili provincijalizam, blag doduše, ali ipak.

4. Slijedeći — sljedeći

Čitatelj je našao na 110. str. *sljedeći odjeljak*, a na 150. str. *sljedeći dopis* pa pita:

»Je li baš potrebno vidjeti distinkcije — po J. Vukoviću — između oblika *sljedeći* i *slijedeći*?«

Budući da u Jeziku nismo ispravljali *slijedeći* u *sljedeći*, nego smo ostavljali kako

je bilo napisano, a *sljedeći* je u pridjevskom značenju upotrebljavao od Jezikovih suradnika samo D. Brozović, pogledao sam čiji su primjeri, i kao što sam očekivao — Brozovićevi. Zainteresiran da i drugi usvoje tu razliku, on je svoje gledište obrazložio u jednom članku (Jezik, 26, str. 89.) pozivajući se na J. Vukovića. Znam da je Hrvatima teško prihvatiti razliku *slijedeći*, *svijetleći* (participi), *sljedeći*, *svjetleći* (pridjevi) jer smo pisali gotovo bez iznimke *slijedeći*, *svijetleći* u oba značenja, ali kako pridjeve govorimo *sljèdèći*, *svjètlèći*, bolje je da ih tako i pišemo. Vuković nas je prvi upozorio na tu razliku pa valja reći da tu ima pravo.

5. Biti u pravu — imati pravo

Čitatelj je u jednom članku našao četiri primjera s frazom *biti u pravu* pa kaže: »Po mom mišljenju trebalo bi pisati *imati pravo*.«

Tako misli i T. Maretić jer u Jezičnom savjetniku kaže: »Nije dobro: ti si u pravu, po njem. du bist im Recht; bolje: imaš pravo.« Tu ocjenu prihvaća i Jezični savjetnik S. Pavešića i suautora. S tim se i ja slažem, ali treba reći da preporuka nije mnogo djelovala, da je izraz *biti u pravu* dosta proširen i da se danas više ne osjeća kao strana konstrukcija. Tako u Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika s. v. *pràvo* i *právo* dana su oba izraza bez vidljivog ograničenja. Ipak, kad se postavi pitanje i problem razmotri, može se reći da je *imati pravo* bolje nego *biti u právu*.

6. Djelomično — djelomice

Naišavši na prilog *djelomično* u rečenici »... govori što se upravo tada posve ili djelomično novoštokaviziraju...«, čitatelj kaže: »Mislim da bi obliku *djelomice* trebalo dati prednost.«

Tako mislimo i mi jer je osnovna riječ prilog *djelomice*, od njega je izveden pridjev *djelomičan*, od pridjeva opet prilog *djelomično* s istim značenjem koje ima i osnovni prilog. Kad dakle prosudujemo, valja se složiti s čitateljem, ali kako su i prilozi tipa *djelomično* veoma prošireni, izbor između dobroga i boljega pripada autorima, a ne uredništvu.

7. *Pritom i pri tom*

Čitatelj je našao napisano *pritom* i pita: »Zar nije bolje pisati *pri tom*?«

Vjerojatno je bolje, ali to je teško dokazati. Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi, uz velika slova, jedan je od trajnih problema. Teškoća je u tome što postoje prijelazne pojave pa je često teško postaviti jasne kriterije kad treba što pisati sastavljeno, a kad rastavljeno. U X. je izdanju Boranićeva pravopisa pisalo *pritom* (*pril.*), a u novosadskom samo *pri tom i pri tome*. Neki smatraju da valja razlikovati prilog od zamjenice pa navode opreku: *što li je on pritom mislio? — on ostaje pri tom mišljenju*. No teško je i prvom *tom* ne priznati zamjeničko značenje pa ne pisati *pri tom* kao i druge prijedložno-zamjeničke veze. Kako se u pravopisnom interregnumu zagleda i u Boranićev pravopis, ne smijemo mnogo zamjeriti ako se piše i onako kako je po Boraniću bilo dobro.

8. *Činiti — raditi*

Autor je napisao: »... on tvrdi da su ga neki profesori tobože učili kako valja govoriti 'tokom toga i toga'. Profesori svoje struke, tj. majstori svoga zanata nisu to mogli činiti«, a čitatelj pita:

»Ne čini li se da je ovdje funkcionalniji glagol *raditi*?«

Mislim da je glagol *činiti* ovdje dobro upotrijebljen jer se više misli na postupak, a manje na konkretan rad.

Inače su glagoli *činiti* i *raditi* veoma bliski sinonimi i nije uvijek lako prosuditi kad treba upotrijebiti jedan, a kad drugi. Da se u svim kontekstima ne mogu jednostavno zamjenjivati, lijepo je pokazao I. Krile u članku »Poimanje ljudskog rada u sadržajima glagola (*u*)raditi — (*u*)činiti — (*na*)praviti«, što smo ga objavili u prošlom godištu Jezika. Članak je metodološki veoma zanimljiv jer pokazuje kako se rješavaju sinonimne neodmice.

9. *Naslijede — naslijede*

Čitatelj je naišao na lik *naslijede* pa kaže: »Osjećam da bi tu riječ trebalo tako i pisati, premda Pravopis usvaja samo oblik *nasljede*.«

Novosadski pravopis ima *nasljede* i *naslijede*, a to znači da se -lje- govori s dužinom i bez nje. A kad je tako, onda bi pravopisno trebalo biti *naslijede* i *nasljede*, jer ako dugo »jat« ostaje dugo, nikad se ne piše sa *je*. Uostalom Brozović je u Jeziku već davno (V. god., str. 152.) jasno pokazao da treba biti *naslijede*. A kako su hrvatski pravopisi prije novosadskoga imali samo *naslijede*, normalno je da u hrvatskom književnom jeziku i dalje bude tako.

Zanimljivo je spomenuti da se u Brozovu i Broz-Boranićevu pravopisu mjesto *naslijede* preporučivala kao bolja riječ *baština*.

10. *Bez obzira ili bez obzira na to*

Čitatelj je naišao na rečenicu: »... bez obzira radi li se o imenici ili neodređenu pridjevu« pa pita:

»Je li ova konstrukcija u sustavu hrvatskog jezika ili joj se možda pridružuje i ona s dodatkom *na to*?«

Nije jedina. Može se upotrijebiti i dodatak *na to*, ali kad je on zalihosan, rado se izostavlja. O tome ima mnogo primjera u sintaksi Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika.

Ali kad se već u navedenoj rečenici nalazi fraza *radi se o*, onda valja upozoriti da postoje i druge: *posrijedi je*, *riječ je o*, *govori se o*, da možemo birati.

11. *Usprkos kome ili koga?*

»... usprkos svojoj maturi i diplomii... ipak nisu tako samouvjerene...« — piše autor, a čitatelj pita:

»U vlastitim tekstovima nikad ne pišem *usprkos svoje*, ali me ipak iznenaduje kad i u boljih hrvatskih pisaca katkad nađem ovu svezu s dativnim oblikom zamjenice *svoj*.«

Očito je da se pitač u pitanju zabunio, mjesto *dativnim oblikom* mislio je *genitivnim oblikom*. Vjerujemo da se i u boljih hrvatskih pisaca može naći *usprkos + gen.*, jer i za to ima razloga, ali bit će da je to rijetko, jer *usprkos* najčešće dolazi s dativom i u našim se gramatikama taj prijedlog navodi uz dativ, a u Gramatici Brabeca-Hraste-Živkovića nalazimo napomenu: »Uz prijedloge nasuprot, unatoč i usprkos ne valja uzimati genitiv« (V. izd., str. 229).

Tako misli i prof. Lj. Jonke, samo što on preciznije kaže da se rekcija s genitivom protivi književnoj normi (Književni jezik u teoriji i praksi, str. 413).

A kad je već o tome riječ, navedimo Jonkeovo upozorenje koje nam može dobro doći za stilsko nijansiranje izraza:

»Pri upotrebi tih prijedloga treba pripaziti i na to da oni nisu sasvim istoznačene riječi, kao što shvaćaju neki pisci. Prijedlog *usprkos* ima izraženu protivštinu u većoj mjeri nego prijedlog *unatoč*.«

Mislim da je te savjete dobro poslušati.

12. O pasivu sa se

Čitatelj je naišao na više pasivnih rečenica sa se:

»Rečenica se ne može uvijek razumjeti iz sebe same...«

»Dvotočka se bira...«

»Crta se bira...«

i piše:

»Nije mi jasno o čemu se zapravo u ovakvim slučajevima radi. Prevladuje li tendencija da se i u hrvatskom književnom jeziku ustalio običaj gurati objekt na mjesto subjekta? Ili je naprosto pogreška u mojem shvaćanju konstrukcija sličnog tipa?«

Čitatelj je slutio da bi mogao imati krivo. Tu su posrijedi subjekti u pasivnim rečenicama, a kako subjekti najčešće stoje na početku rečenice, to je u načelu sve u redu. No i čitateljeva zabuna ima svoj uzrok: to su zapravo objekti, ali aktivnih rečenica. I sad bismo morali govoriti o odnosu aktivnih i pasivnih rečenica, ali kako je autor dobro napisao, ostavimo opširnije obrazlaganje za drugu priliku. Jer o tome se već dosta pisalo. Prof. je Težak pasiv dobro obradio u Pregledu gramatike hrvatskoga književnog jezika, a u našem je časopisu objavio značajnu studiju *Pasiv u Krležinu* »Hrvatskom bogu Marsu«, 18. godište.

IV. Svega ili samo

Profesor T. M. iz Zagreba poslao nam je kratko pismo s jednim prigovorom:

»S posebnim sam zadovoljstvom pročitao vaš obljjetnički oglas u Vjesniku (Zagreb, 7.

veljače 1978) na str. 8. Čestitam vam 25. godište plodnog stvaranja i primjerne brige za hrvatski jezik! Međutim, molim vas da mi objasnite je li u duhu našega jezika rečenica: Pretplata za pojedince stoji SVEGA 35 d godišnje.*

Hvala za objašnjenje u jednom od idućih brojeva Jezika.«

Na to se pitanje načelno moglo odmah odgovoriti, ali kako u literaturi nema ništa o odnosu *svega-samo*, trebalo je skupiti nekoliko primjera da se vidi kako se te dvije riječi upotrebljavaju.

Primjeri pokazuju da se i *svega* upotrebljava u tom značenju, i da to nije pogrešno, ali da ima blag prizvuk kancelarijskog stila, i da je bolje: *Pretplata za pojedince stoji samo 35 d godišnje*.

Bit će zanimljivo dodati da je tekst napisan bez riječi *svega* i da radnica koja prima oglase nije mogla vjerovati da je taj podatak točan, činilo joj se nevjerojatnim da je pretplata 35 dinara. Budući da bi to moglo zbuniti i druge, ja sam bez razmišljanja stavio riječ *svega*. Tipično poslovna situacija pa mi je na um pala najprije poslovna riječ.

V. Pismo čitatelja stare škole

Odvjetnik B. L. iz Karlovca piše nam pismo koje počinje ovim riječima:

»Čitam redovito vaš časopis Jezik.

Nisam nikakav stručnjak za jezik (umirovljeni sam odvjetnik), ali kako smo imali svojedobno izvrsne profesore za hrvatski jezik (prije mnogo, mnogo godina u gimnaziji), to se još uvijek sjećam mnogih njihovih uputa i napomena.

Znađem da se jezik razvija i da se mnogo toga što je nekad bilo 'barbarizam' ili tuđica danas drži ispravnim i da se upotrebljava u hrvatskom jeziku. Ipak mi nešto nije sasvim jasno.«

Zatim prelazi na pitanja koja ga zbunjuju.

* Uvijek smo nastojali da Jezik bude što jeftiniji kako bi bio što pristupačniji širim čitateljskim krugovima. Nadamo se da će čitatelji ostati vjerni Jeziku i ako u budućnosti ne bude mogao biti tako jeftin.

I. Sklanjanje participa prezenta

»Tako npr. u broju 2 vašega časopisa na str. 37. stoji: '... Upravo su zadivljujuće sustavni...' Zar se može particip prezenta deklinirati?«

Da od participa prezenta u našem jeziku postaju pridjevi, to je poznato, ali je drugo pitanje od kojih participa i kako. Na to odgovor nije jednostavan. U našim priručnicima o tome nalazimo samo opće napomene, npr. u Jezičnom savjetniku S. Pavešića i dr. s. v. -ić² i u gramatici uz taj savjetnik na str. 445. Nešto opširnije o tome govori A. Belić u knjizi *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, Beograd, 1958, na str. 41. i 247.

No problem je s navedenim primjerom nešto drugačiji. To je prilog od takva pridjeva. Pravo je pitanje u ovome: ako nam od takvih pridjeva zatrebaju prilozni, moramo li se vratiti na osnovnu riječ, a to znači na particip prezenta ili možemo od pridjeva načiniti prilog, kao i od drugih pridjeva? U upravo spomenutom jezičnom savjetniku s. v. -ić² kaže se da ne možemo:

»Pogrešna je upotreba glagolskog priloga kao pridjeva u srednjem rodu (djeluje umirujuće, djeluje ohrabrujuće i sl.); u takvim slučajevima treba upotrebljavati glagolski prilog (djeluje umirujući i sl.).«

Po tom smo pravilu očito pogriješili. No jezični nam osjećaj govori da se u prilogu na -ći osjeća jako glagolsko značenje a u prilogu na -će pravo priložno i odatle težnja da se upotrebljavaju i ti oblici.

Dobro je što je čitatelj potakao ovaj problem, no pravi se odgovor može dobiti tek kad se skupi više primjera i kad se to pitanje temeljitije prouči. Nadamo se da će ovaj poticaj biti dovoljan i da će se netko prihvatiti ovoga zadatka.

2. Ponovo — ponovno

»Nadalje na str. 43. časopisa stoji riječ 'ponovno'. Zar nije bolje reći 'ponovo'?«

T. Maretić u Jezičnom savjetniku kaže da nije dobro ponovo ni ponovno jer narod govori »iznova, iznovice, nanovo«. Boranić je u prvih sedam izdanja svoga pravopisa imao samo *ponovo*, u osmom je napisao »po-

novo i ponovno« u devetom i desetom ima »ponovo (*pril*); ne ponovno«. To je potaklo R. Simeona da potanje razmotri to pitanje (J, II, str. 123—124). Pokazuje da je *ponovno* normalna i proširena riječ i da čak ima prednost pred *ponovo*. Kako njegovu zaključku nema prigovora, ne treba ni zadržati od upotrebe riječi *ponovno*.

3. O značenju riječi *kriv*

Čitatelj je pročitao rečenicu: »Možda jest kriva korektura...« pa piše:

»Na istoj strani tiskana je riječ 'kriva'. Nas su nekada učili da se riječ 'kriva', 'krivo' može rabiti za oznaku samo onoga što nije pravo. Dok se namjesto riječi 'krivo'-'kriva' može koji put upotrijebiti riječ 'pogrešna' ili 'pogrešno', ne vidim ipak koja bi se riječ mogla rabiti namjesto riječi 'krivac', 'okrivljeni' i sl.«

Riječ je dakle o krivnji, i ovdje je pridjev *kriv* dobro upotrijebljen, jer *kriv* ne znači samo 'svinut, grbav', nego i onaj 'koji nije kako treba, koji nije u skladu s istinom, s propisima'.

Sudeći po jezičnim savjetnicima, pridjev *kriv* bio je sporan u značenju 'lažan'. Rožić je u svojim Barbarizmima rekao:

»*krivi zubi*« (falsche Zähne) ne valja nego: *lažni zubi*«.

Andrić je u *Braniču jezika hrvatskoga* dopustio da se *kriv* upotrebljava i u značenju *lažan*, ali lijepo upozorava na konkretne upotrebe. Mi danas kažemo *umjetni zubi*, ali u određenom kontekstu bit će dobro i *lažni zubi*, kao npr. u prijevodu kriminalne priče: »Na to se naceri Elleryju svojim lažnim zubima.« (Večernji list, 29. 12. 79. 44.) Andrić završava upravo onako kako i valja kad je riječ o jezičnoj kulturi:

»Kad smo dakle ustali proti 'krivim zubima', učinili smo to zbog toga, da predložimo književnicima veću opreznost u pojedinim prigodama, gdje bi se 'kriv' mogao po naravi same stvari krivo shvatiti kao 'krumm', a nesamo kao 'falsch'.«

4. Zadnji — posljednji

Rečenica koja je izazvala prethodno pitanje u cjelini glasi: